

Asia: Lausuntopyyntö Vuoksen vesistön järvitaimenkantojen toimenpideohjelmasta vuosille 2025-2035 (POSELY/1194/2024)

Pohjois-Savon ELY-keskus
kirjaamo.pohjois-savo@ely-keskus.fi

Lausunto

1 Johdanto

Pohjois-Savon ELY-keskuksen Järvi-Suomen kalatalouspalvelut on pyytänyt Luonnonvarakeskukselta (Luke) lausuntoa Vuoksen vesistön järvitaimenen toimenpideohjelmaluonnokseen vuosille 2025–2035. Luke toteaa lausuntonaan seuraavan.

2 Lausunto

Vaeltava ja kalataloudellisestikin arvokas järvitaimen on vaarassa hävitä Vuoksen päävesistöalueelta lyhyellä aikavälillä ilman säännöllistä viljelyyn ja istutuksiin perustuvaa tukemista. Vaikka viljelyvarmistusta ja eri-ikäisten poikasten tuki-istutuksia tarvitaan myös seuraavan kymmenen vuoden ajalle, on luontaisen elinkierron elvyttäminen nähtävä taimenkantojen hoidon tärkeimpänä tähtäimenä. Sille luovat perustan paitsi laaja-alaiset elinympäristökunnostukset myös asianmukaiset vaellusyhteydet ja kalastusrajoitusten tehostaminen. Viljelyn avulla tapahtuva tukeminen edellyttää valtion (Luken) ylläpitämien laitosemokalastojen uusimista ja täydentämistä vähintäänkin osittaisen luonnonkierron läpikäyneistä kaloista (kutevat emokalat ja luonnonkudusta syntyneet jokipoikaset).

Seuraavalle kymmenvuotiskaudelle keskittyvän toimenpideohjelman on laatinut Vuoksen vesistön vaelluskalojen pitkälinen asiantuntija, RKTL:ssa ja Lukessa erikoistutkijana toiminut Jorma Piironen. Toimenpideohjelman päivittäminen aiemmasta vuonna 2018 valmistuneesta on ajankohtaista, koska järvitaimenkantojen elvyttämispyrkimyksissä ei olla saavutettu mainittavaa edistymistä, ja niiden tila on edelleen pikemminkin heikentymään päin. Myös järvitaimenen viljelysäilytykseen ja istukastuotantoon liittyy nykyään vakavia, akuutteja vaikeuksia vesihomeesta johtuen. Toimenpideohjelma on kokonaisuudessaan selkeä, ja siinä taustoitetaan hyvin järvitaimenen nykyistä tilaa ja hoitokäytäntöjä. Tämän lausunnon valmistelija on keskustellut ennakkoon toimenpideohjelman sisällöstä sen laatijan kanssa ja osallistunut työn kommentointiin kirjoitusprosessin aikana. Luken näkemys vastaa luonnoksessa esitettyjä asioita sen kaikkien osa-alueiden osalta (elinympäristöt ja hoitoalueet, viljely ja istutukset, kalastuksensäättely sekä seuranta- ja tutkimustoiminta).

Toimenpideohjelman kenties vahvinta ja konkreettisinta antia edustavat kalastuksensäättelyä koskevat kirjaukset. Tehokas kalastuksensäättely onkin toteutukseltaan nopein, joskaan ei sosiaaliselta kestävyydeltään ongelmaton toimenpide taimenen ja muidenkin vaelluskalojen suojelussa. Järviloheen verrattuna taimenen huomattavasti suppeampi vaellusalue on kuitenkin paremmin kalastuksensäättelyllä hallittavissa. Toisaalta elinkiertomalliltaan monimuotoisempi taimen saattaa liikkua sekä kotijokensa ylä- että alapuolisilla järvialtailla ja lohta enemmän matalammissa rantavesissä, jolloin se jää herkemmin verkkopyydyksiin. Luke kannattaa toimenpideohjelmassa esitettyjä

voimakkaita kalastusrajoituksia ja tähdentää, että rasvaeväleikatun taimenen vähimmäispyyntimitta tulisi nostaa Vuoksen vesistössä, erityisesti järvilohen päävaellusalueella, 60 cm:iin; tuolloin näitä helposti toisiinsa sekoitettavia lajeja koskisi yhdenmukainen säätely. Lisäksi toimenpideohjelmaan voisi lisätä suosituksen, että taimenen keskeisillä esiintymisalueilla kaupallisessa troolikalastuksessa edellytettäisiin lajittelurutilän käyttöä. Myöskään vapakalastusta ei voida nähdä ongelmattomana taimenen kannalta, vaikka sitä harrastettaisiin C&R-periaatteella. Pyyntirasituksen ja -vaurioiden aiheuttaman viivästyneen kuolleisuuden kasvu on merkittävä riski erityisesti lämmenneiden vesien aikaan. Siksi taimenen tärkeimmiksi poikastuotantoalueiksi tunnistetut virtavedet ja niiden lähialueet on yksiselitteisesti syytä rauhoittaa kaikelta kalastukselta siihen saakka, kunnes lajin tarpeellinen elpyminen on saatu osoitettua.

Toimenpideohjelmassa on linjattu jatkettavan erillisten Lieksanjoen-Pielisen ja Heinäveden reitin emokalastojen ylläpitoa ja aluettain jaettua hoitoa (istutuksia) nykyisten kalatalousalueiden käyttö- ja hoitosuunnitelmien mukaisesti. Luke tukee ehdotusta todeten samalla tuoreen geneettisen selvityksen (2025) osoittavan, että kyseisten osakantojen välillä on edelleen vähäistä mutta merkitsevää geneettistä eroavaisuutta - niiden aiemmasta yhdistämisestä huolimatta. Vierasperäisten taimenkantojen käyttöä Vuoksen vesistöalueella tehtävissä istutuksissa tulee välttää kaikissa tapauksissa. Äskettäin julkaistu tutkimus on osoittanut, ettei triploidiakaan tee taimenesta steriiliä, ts. estä sitä sukukypsymästä ja tuottamasta toiminnallisia sukusoluja kummankaan sukupuolen osalta (<https://doi.org/10.1111/jfb.15739>).

Vesilupien haltijoiden aiheuttamien vahinkojen korvausvelvoitteistutuksilla on olennainen osa Vuoksen vesistön järvitaimenkannan säilyttämistä esim. Lieksanjoen alueella. Luke suosittaa käytäntöä, jossa taimenen velvoiteistutukset kohdentuvat pääsääntöisesti lajin säilyttämisen tukemiseen (kalastolle aiheutetun haitan korvausvelvoiteistutuksiin) kalastettavaksi tarkoitetun kannanosan sijasta. Tässä on myös huomattava, ettei järvitaimen kuulu Luken sopimuskasvatuksella hoidettavaan lajistoon Vuoksen vesistöalueella, joten erityisesti voimaloiden alapuolelle tehtävät taimenistutukset ovat tyystin velvoitteista ja vesialueiden omistajien lunastamista kaloista riippuvia.

Ohjelma määrittelee vaeltavan taimenen säilyttämisen ja hoidon kannalta merkittävimmät (potentiaalisimmat) alueet, nk. kärkekohdeet, joihin pitkäjänteinen ja koordinoitu toiminta ensisijaisesti kohdennetaan. Kalastuksensääntelyn lisäksi avainasemassa on luonnollisesti virtavesikunnostusten määrätietoinen resursointi potentiaalisten poikastuotantoalueiden lisäämiseksi. Koska taimen, lohesta poiketen, pystyy hyödyntämään myös pienimuotoisia virtavesiä lisääntymis- ja poikasympäristöinä, voidaan vaeltavaa muotoa pyrkiä palauttamaan laajemmalti niihin kohteisiin, missä vedenlaatu on lajille kelpollinen ja vapaa kulkuyhteys joen ja syönnösalueen välillä olemassa. Tässä toimenpideohjelma korostaa kärkekohteiden ympärille muodostuvan metapopulaatorakenteen merkitystä, missä pää- ja sivu-uomat yhdessä palvelevat geneettisesti monimuotoisen taimenkannan syntymistä. Suoraviivainen tapa lisätä pieniin paikallisiin taimenkantoihin vaellusominaisuutta (ja muuta monimuotoisuutta) on tuottaa viljelyssä järvi- ja purotaimenen risteymäkalastoja ja käyttää niitä kohdennetusti eri jokialueiden populaatioiden tukemiseen. Risteytyskalastojen muodostaminen ja käyttö istutuksiin edellyttää paikallisten taimenkantojen geneettistä kartoitusta, mistä käytännön esimerkkeinä voidaan nostaa Oulujoen vesistössä tehty vaeltavan kannan

hoitotoimenpiteet sekä vastaavat Pielisen valuma-alueella aloitetut selvitykset.

Sirpa Thessler

Johtaja, Luonnonvarat

Hyväksytty Luken prosessinhallintajärjestelmässä 29.04.2025 klo 08:46:25.

Lausunnon valmistelija(t):
Matti Janhunen

Liitteet:

Tiedoksi: